

Чубук О. Л.

<https://orcid.org/0000-0001-8450-158X>

Національний університет «Одеська юридична академія»

ЕКСПЛЕЙНЕРИ В УКРАЇНСЬКИХ ОНЛАЙН-МЕДІА: ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ФОРМАТУ ПІД ЧАС ШИРОКОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ

У статті досліджуються особливості реалізації формату експлейнерів в українських онлайн-медіа в умовах широкомасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну. Актуальність теми зумовлена зростанням ролі пояснювальної журналістики в сучасному інформаційному середовищі, що характеризується надмірною присутністю інформації та високою швидкістю оновлення новин. У кризових умовах аудиторія потребує не лише оперативних повідомлень, а й їхнього пояснення, контекстуалізації та інтерпретації причинно-наслідкових зв'язків.

*Проаналізовано наукові підходи до трактування понять *explanatory journalism* та *explainer*, розглянуто їх співвідношення з новинною та аналітичною журналістикою. Окрему увагу приділено дослідженням зарубіжних медіадослідників, а також практичним підходам до створення пояснювального контенту в сучасних медіа.*

*На прикладах онлайн-медіа, зокрема, *Explainer*, *Liga.net*, «Накипіло», *Ukrainian* та інших з'ясовані особливості функціонування експлейнерів в українських онлайн-медіа під час війни, виявлені їхні структурні, тематичні і комунікативні характеристики. Досліджено тематичну спрямованість матеріалів, особливості їхньої структури, використання мультимедійних елементів, роль експертних коментарів та способи подання інформації.*

Встановлено, що після початку широкомасштабного вторгнення роль експлейнерів у медіапросторі суттєво зростає. Українські медіа активно використовують пояснювальні тексти, відеоексплейнери, мультимедійні лонгріди, картки та інші формати, спрямовані на доступне пояснення складних суспільно-політичних питань і без пекового аспекту. Показано, що експлейнери виконують важливу функцію підвищення рівня розуміння інформації аудиторією та сприяють формуванню більш повної картини подій.

Зроблено висновок, що пояснювальна журналістика в українських онлайн-медіа поступово формує окрему жанрово-форматну систему, однак її теоретичне осмислення та систематизація залишаються перспективним напрямом подальших досліджень.

Ключові слова: пояснювальна журналістика, експлейнери, контент, онлайн-медіа, широкомасштабне вторгнення.

Постановка проблеми. У сучасному інформаційному середовищі обсяг створюваних і поширюваних даних постійно зростає. Загальновизнано, що близько 80 % інформації, яка сьогодні «циркулює» у світі, була продукована протягом лише кількох останніх днів. Однією з ключових характеристик сучасної інформаційної епохи вважається саме інформаційна надмірність, що істотно ускладнює процес осмислення новин та подій. В даних умовах реципієнт почасти опиняється перед значним масивом фрагментарної інформації: заголовків, коротких повідомлень, цитат, уривків новинних матеріалів. При цьому повноцінна кар-

тина подій часто не формується, оскільки інформація постійно оновлюється, трансформується, а самі події розвиваються у складних і динамічних соціально-політичних контекстах. У результаті кількість новин зростає, тоді як рівень їхнього розуміння аудиторією нерідко зменшується.

Проблема особливо загострюється у кризових ситуаціях – під час військових конфліктів, пандемій, техногенних або природних катастроф. У подібних обставинах суспільство потребує не лише оперативної інформації, а й її пояснення, контекстуалізації та інтерпретації причинно-наслідкових зв'язків. Саме пояснення складних

процесів дозволяє аудиторії краще орієнтуватися у подіях, оцінювати потенційні ризики та приймати рішення, пов'язані з власною безпекою і повсякденним життям.

Особливої актуальності ця проблема набула в Україні після початку широкомасштабного вторгнення Російської Федерації у лютому 2022 року. У нових соціально-політичних умовах українське суспільство зіткнулося з безпрецедентною кількістю викликів – від безпекових та гуманітарних до економічних і інформаційних. У таких умовах різко зросла потреба аудиторії не лише в оперативних новинах, а й у зрозумілих поясненнях складних подій і процесів.

Саме тому важливого значення набуває пояснювальна журналістика та її ключовий інструмент – експлейнери, тобто журналістські матеріали, спрямовані на структуроване пояснення подій, явищ або процесів. Попри те, що елементи пояснювального контенту існували у журналістиці протягом тривалого часу, в останні десятиліття вони отримали новий розвиток завдяки трансформації цифрових медіа, поширенню мультимедійних форматів та зміні інформаційних практик аудиторії.

В українському медіапросторі стрімке зростання пояснювального контенту спостерігається з періоду пандемії COVID-19, коли медіа були змушені активно пояснювати аудиторії складні медичні, епідеміологічні та соціальні процеси. Після початку широкомасштабного вторгнення потреба в таких матеріалах лише посилилася, що сприяло активному поширенню експлейнерів в вітчизняних онлайн-медіа.

Разом із тим, попри значну практику використання пояснювальних форматів, їхні жанрові та форматні характеристики в українському журналістикознавстві залишаються недостатньо систематизованими і описаними. Це зумовлює актуальність дослідження особливостей реалізації експлейнерів у сучасному українському медіапросторі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто зазначити, що у міжнародному науковому дискурсі поняття «*explanatory journalism*» як підхід (напрямок) і експлейнери як формати досліджуються протягом вже кілька десятиліть. Медіадослідники і журналісти-практики ведуть наукові дискусії вна предмет тотожності понять «*explanatory journalism*», «*contextual reporting*», «*background journalism*», «*interpretive journalism*». Залишається остаточно не з'ясованим питання співвідношення між новинною (інформаційною),

аналітичною і пояснювальною журналістикою. Разом з тим, медіадослідники єдині в тому, що пояснювальна журналістика і її головний «інструмент» (інструмент пояснення) – експлейнери – найперше відповідають на питання «чому (це сталося)», «як (так могло статися)», «які це (те, що сталося) може мати наслідки», тоді як центральне запитання новини – «що» (сталося). Тоді як новинна журналістика традиційно орієнтується на оперативне донесення суспільно значимих (переважною мірою) фактів, пояснювальна ж журналістика концентрується (фокусується) не стільки на факті, скільки на його роз'ясненні, додаванні контексту, показі причинно-наслідкових зв'язків (і тут вона наближається до аналітичної журналістики). І якщо виходити з поширеної концепції новини про «5 W + 1 H», то в даному сенсі відповіді збоку пояснювальної журналістики на питання «*Why*» (чому) і «*How*» (як) по суті є якщо не складовою частиною, то певним продовженням і однозначно розширенням можливостей новинної журналістики (останнє – за рахунок більш розлогих і глибоких відповідей та бекграунду).

Автором самого терміну «пояснювальна журналістика» прийнято вважати американського журналіста, активного дописувача авторитетного видання *Poynter P.P. Кларка*. Останній, між тим, не вважав, що йому належить винахід нового жанру, позаяк – і небезпідставно – був впевнений у тому, що матеріали пояснювального напрямку практично завжди мали місце в журналістиці з часів її появи. До речі, саме Рою Кларку належать 18 правил (порад) стосовно пояснювальної журналістики [1].

Ім'я Р.П.Кларка в даному відношенні практично нерозривне з його колегою, одним із найбільш відомих редакторів американської журналістики ХХ століття Джином Паттерсоном, якому, своєю чергою, належить заслуга в тому, що у 1985 році з'явилася нова номінація (категорія) в Пулітцерівській премії – «*Explanatory journalism*», перейменована у 1998-му в «Пулітцерівську премію за роз'яснювальний репортаж». І хоча Кларк і Паттерсон не розробляли теорію пояснювальних форматів, важко переоцінити їхній внесок в переформатування роботи журналістів, усвідомлення останніми готувати зрозумілі і більш повні, контекстуалізовані тексти.

Якщо ж вести мову про найбільш помітні дослідження останніх років, то варто відзначити розвідку групи іспанських дослідників на чолі з Вікторією Морено-Гіль, де аналізується роль пояснювальної журналістики на платформах фак-

тчекінгу та її значення у боротьбі з дезінформацією в постковідний період, а також структуру текстових експлейнерів [2]. Варто додати, що використання цього формату саме фактчекерами по факту стало однією із «причин» набуття пояснювальною журналістикою того місця, яке вона в підсумку посідає зараз.

Заслужують на увагу дослідження відеоексплейнерів збоку іноземних науковців А. Schorn, M. Hörnlein і С. Kulgemeyer, Sagge R. і Bacio S. Разом з тим, варто зазначити, що ці дослідження пов'язані не стільки з журналістикознавством, скільки з медіапсихологією та освітою.

Очевидно, що наукові дослідження експлейнерів поки що достатньо обмежені і фрагментарні, та все ж їх кількість поступово зростає. Так би мовити базами досліджень, еталонними кейсами є такі брендові медіа, як Vox, BBC та NYT. Достатньо зазначити, що у Vox розділ «Експлейнери» міститься першим на «шкалі» розділів, а головне, тут щодня виходить по кілька медіапродуктів такого формату.

Також можемо констатувати, що пояснювальна журналістика нині перебуває у фазі концептуалізації і має високий потенціал для теоретичного осмислення. Що ж до України, то тут поступово накопичується і узагальнюється відповідний досвід. До прикладу, нам видаються цікавими і слухними в сенсі застосування поради від журналістки та редакторки, куратора курсів Kyiv Media School Юліани Скібіцької [3].

Таким чином, формат експлейнер досить активно і у різний спосіб застосовується українськими медіа, однак його форматні характеристики залишаються недостатньо описаними. Крім того, практично відсутня систематизація його реалізацій у вітчизняному медіа просторі, а сам термін хоча й «в ходу», але не є в достатній мірі теоретично окресленим.

Постановка завдання. Метою статті є з'ясування особливостей практичної реалізації формату експлейнера в українських онлайн-медіа під час широкомасштабного вторгнення, виявлення типових структурних та комунікативних характеристик експлейнерів у сучасній вітчизняній редакційній практиці. У нашому дослідженні планується продемонструвати, які медіа (вид, тип) використовують пояснювальні формати, – наскільки часто, у якій кількості, а також – які обираються теми тощо.

В умовах відсутності в журналістикознавстві сталих дефініцій відносно експлейнерів, як і пояснювальної журналістики загалом, у дослідженні

під експлейнером розуміється медіапродукт (текстовий, відео або мультимедійний), спрямований на структуроване пояснення певного складного суспільного явища або резонансної, цікавої, корисної для аудиторії медіа новини через встановлення причинно-наслідкових зв'язків та констатувальну подій.

Виклад основного матеріалу. Після 24 лютого 2022 року українські медіа опинилися в умовах, коли суспільству терміново стали потрібними швидкі, перевірені та зрозумілі інформаційні продукти, аудиторія зажадала простих і чітких пояснень: як працюють правила безпеки, що робити під час повітряної тривоги, як отримати виплати чи допомогу тощо. Внаслідок цього медіапростір змінився: окремі формати посилили свою роль і стали основними у кризовій комунікації. Інструментами практичної підтримки суспільства стали й пояснювальні тексти і відео, які надавали конкретні інструкції й знижували рівень тривоги [4].

Однак, пояснювальна журналістика – це не історія про «більше деталей», а, радше, система форматів медійного дискурсу, що має такі ознаки, як орієнтація на питання (ті ж самі «як це працює», «чому це важливо», «що це означає для мене або для суспільства, країни»), а також контекст, причинно-наслідкові зв'язки. Це такі ознаки, як аналітичність (не лише повідомлення факту, а й пояснення механізмів події), мультимедійність (поєднання тексту, графіки, інфографіки, відео). Зрештою, якщо говорити про основну функцію, то вона полягає в підвищенні розуміння аудиторією складних тем.

Так от, характерно, що формат експлейнерів «взяли на озброєння» українські медіа з різними типоформуючими ознаками, причому, практично в усіх видах журналістики.

Варто розуміти, що весь цей період в Україні функціонує незалежне інтернет-видання пояснювальної журналістики Explainer, яке, своєю чергою, ставить перед собою завдання допомагати зрозуміти складні суспільні, політичні, економічні та культурні процеси. Характерно, що експлейнери даного видання за своїми ознаками практично можна вважати лонгрідами. І справа не в тому, що тут публікуються об'ємні журналістські матеріали. Головне, це мультимедійний контент – з фото, інфографікою, так званими під ложками тощо. Якщо ми, до прикладу, візьмемо публікацію від 4 березня під назвою «Війна США з Іраном та Ізраїлем: причини, сценарії та наслідки», то побачимо тут текст на приблизно 15 тис. знаків (без пробілів), в якому

містяться 3 фото і дві карти (різновид інфографіки). Знайомлячись з внутрішніми (по тексту) підзаголовками, ми побачимо, що вони, як і назва матеріалу, часто починаються словами «хто», «як», «який», «кого», «чи» [5]. Загалом Explainer у лютому поточного року надрукував 7 таких матеріалів-експлейнерів.

Своєю чергою, онлайн-видання Liga.net у розділі життя запровадило рубрику «Пояснення подій». Журналістські матеріали (як текстові, так і у форматі аудіо), характерні тим, що практично в кожному з них кореспонденти також ставлять запитання експертам і спеціалістам. Показовим в даному відношенні є, зокрема, матеріал від 04.03.26 під назвою «Яка освіта потрібна для успішної кар'єри у 2026 році: що варто знати підліткам і батькам» [6]. У лютому поточного року у підрозділах «Розбір», «Подкаст» і «Огляд» (складових рубрики «Пояснення подій») вийшло 42 пояснювальні матеріали.

В редакційній політиці харківського онлайн-медіа «Накипіло» (у підпункті «Наше бачення») наголошується, що журналістський колектив вважає за необхідне розповідати просто про складне, весело коли доречно, без канцеляризмів, з критикою, але й любов'ю. Медійники обрали такі формати, як великі відеоінтерв'ю, короткі репортажі, пояснювальні тексти, лонгріди, тести. Разом з тим, тут вважають, що «важливо не лише «підсвітити проблему», але й показати, які є варіанти вирішення. Якщо конкретно говорити про пояснювальні матеріали, то видання публікує ці тексти в розділі «Розбори». Тексти мають обсяг від 1 тис. до 4 тис. знаків. До елементів подачі матеріалу слід віднести наявність у журналістських текстах внутрішніх підзаголовків. Даний формат не є мультимедійним, експерти до пояснень, коментарів тут не залучаються.

Якщо продовжити наводити приклади з онлайн-медіа, то заслугове на увагу редакційна практика видання Ukraïner. Експлейнери тут «живуть» в розділі «Теми». Характерно, що редакція готує як відео- так і текстові експлейнери. Причому, і одні й інші є мультимедійними.

Видання «Заборона» фокусується на висвітленні контексту, реакції на проблеми та поясненнях, чому щось працює або не працює. Шеф-редакторка новин Євгенія Костіна каже, що коли видання «перезапустилось у 2021 році, то формат продовжував концепцію медіа в цілому: «Ми хотіли пояснювати читачам події/рішення влади/наукові штуки. Коли ти робиш експлейнер, доводиться нищпорити чи не всім інтернетом, включно

з соцмережами та месенджерами». За її словами, в редакції не хотіли, щоб читачі витрачали час і нерви на такий пошук, «тому ми стали їхніми ельфами: все, що треба прочитати, аби знати про предмет, зібрано в одному місці. Це згодилося, коли почалися блекауті». Вона додала: Ще в експлейнерах ми запровадили key points – три пункти – «родзинки» після заголовку, які коротко вводять в курс новини й мотивують читати до кінця» [7].

Варто додати, що українські онлайн-медіа, які долучаються до пояснювальної журналістики, практикують – окрім зазначених вище форматів – також так звані каруселі, картки, короткі відео з поясненням. Щодо останніх, то варто зазначити, що відеоексплейнери в українських медіа є одним із найефективніших форматів пояснювальної журналістики. Причому, у багатьох випадках йдеться про інтерактивні текстографічні explainers, з відео (хронометражем від 1-2 хв. до 7-8 хв.), з використанням графіки, анімації, субтитрів.

Висновки. Таким чином, в українських онлайн-медіа пояснювальна журналістика являє собою жанрово-форматну систему, яка вбирає в себе, насамперед, текстові і відео-експлейнери, а також інтерактивні пояснювальні продукти. Топовими форматами є відео-експлейнери, інтерактивні тексто-графічні експлейнери і лонгвід-експлейнери.

Експлейнером прийнято вважати достатньо короткий (якщо не брати до уваги лонгвід-експлейнери), структурований матеріал, який пояснює складну тему простою мовою, часто поєднує текст, інфографіку, відео і анімацію. Він не замінює ні новинну, ні аналітичну журналістику, ні журналістику даних; будучи достатньо дотичним до них, разом з тим експлейнер виконує функцію не стільки інтерпретації, скільки роз'яснення, додає контекст, відповідає на запитання – якщо брати узагальнено – «що це означає?».

Після початку широкомасштабного вторгнення у лютому 2022 року в Україні роль і місце експлейнерів і загалом пояснювальної журналістики суттєво зросли, що пояснюється прагнення аудиторії розуміти не лише, що відбувається, а й чому це має місце, і, що важливіше, що це може означати, які може мати наслідки. В Україні функціонує низка онлайн-медіа, які успішно застосовують пояснювальні тексти і відео, постійно знаходять нові цікаві і ефективні форми.

Дослідження також показує наявність термінологічної невизначеності.

Список літератури:

1. Clark R. P. A new explanatory journalism can be built on a strong foundation // Poynter. URL: https://www.poynter.org/reporting-editing/2014/a-new-explanatory-journalism-can-be-built-on-a-strong-foundation/ (дата звернення: 06.03.2026).
2. Moreno-Gil V., Ramon-Vegas X., Rodríguez-Martínez R., Mauri-Ríos M. Explanatory journalism within European fact-checking platforms: an ally against disinformation in the post-COVID-19 era // MDPI. URL: https://www.mdpi.com/2075-4698/13/11/237 (дата звернення: 07.03.2026).
3. Скібіцька Ю. Пояснювальна журналістика: що це таке та навіщо це вам? // Kyiv Media School. URL: https://www.instagram.com/p/DQZAUfk2qi/ (дата звернення: 08.03.2026).
4. Українські медіа під час війни: які формати стали ключовими. URL: http://labs.journ.univ.kiev.ua/dmmaster/blog/ukrayinski-media-pid-chas-vijny-yaki-formaty-staly-klyuchovymy/ (дата звернення: 07.03.2026).
5. Війна США з Іраном та Ізраїлем: причини, сценарії та наслідки // Explainer. URL: https://explainer.ua/vijna-ssha-z-iranom-ta-izrayilem-prychyny-stsenariyi-ta-naslidky/ (дата звернення: 07.03.2026).
6. Яка освіта потрібна для успішної кар'єри у 2026 році: що варто знати підліткам і батькам // LIGA.net. URL: https://life.liga.net/poyasnennya/article/yaka-osvita-potribna-dlia-uspishnoi-kariery-u-2026-rotsi-shcho-potribno-znaty-pidlitkam-i-batkam/ (дата звернення: 07.03.2026).
7. Нановська В. Баланс фактів і контексту. Як видання подають новини – добірка форматів і структур // Медіамейкер. URL: https://mediamaker.me/balans-faktiv-i-kontekstu-yak-vydannya-podayut-novyny-dobirka-formativ-i-struktur-5656/ (дата звернення: 08.03.2026).

Chubuk O. L. EXPLAINERS IN UKRAINIAN ONLINE MEDIA: PECULIARITIES OF FORMAT IMPLEMENTATION DURING THE FULL-SCALE INVASION

The article examines the features of the implementation of the explainer format in Ukrainian online media in the context of the large-scale invasion of the Russian Federation into Ukraine. The relevance of the topic is due to the growing role of explanatory journalism in the modern information environment, which is characterized by the excessive presence of information and the high speed of news updates. In crisis conditions, the audience needs not only operational messages, but also their explanation, contextualization and interpretation of cause-and-effect relationships.

The study analyzes scientific approaches to the interpretation of the concepts of explanatory journalism and explainer, considers their relationship with news and analytical journalism. Special attention is paid to the studies of foreign media researchers, as well as practical approaches to the creation of explanatory content in modern media.

Using examples of online media, in particular, Explainer, Liga.net, "Nakipilo", Ukraïner and others, the features of the functioning of explainers in Ukrainian online media during the war were clarified, their structural, thematic and communicative characteristics were revealed. The thematic focus of the materials, the features of their structure, the use of multimedia elements, the role of expert comments and methods of presenting information were studied.

It was established that after the start of the large-scale invasion, the role of explainers in the media space has significantly increased. Ukrainian media actively use explanatory texts, video explainers, multimedia long-reads, cards and other formats aimed at an accessible explanation of complex socio-political issues and without a critical aspect. It is shown that explainers perform an important function of increasing the level of understanding of information by the audience and contribute to the formation of a more complete picture of events.

It is concluded that explanatory journalism in Ukrainian online media is gradually forming a separate genre-format system, however, its theoretical understanding and systematization remain a promising direction for further research.

Keywords: explanatory journalism, explainers, content, online media, large-scale invasion.

Дата першого надходження статті до видання: 01.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 26.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.05.2026